

Міністерство освіти і науки України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

04074. Київ, Вишгородська, 19

Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: nenc@nenc.gov.ua

«24» жовтня 2023 р.

№ 267

Директорам закладів освіти

Інформаційна посвідка щодо стану та шляхів відновлення профільної позашкільної еколого-біологічної освіти на деокупованій території

Реінтеграція дітей і молоді тимчасово окупованих територій є пріоритетом після деокупації цих регіонів. Найважливішу роль у цьому процесі відіграє освітня система. МОН України вважає пріоритетною тему освіти на деокупованих територіях.

Як повернути дітей до позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку з деокупованих громад? Як мінімізувати освітні втрати на ДОТ за умов, коли повноцінне відновлення навчання неможливе? На вирішення цих питань направлений проєкт Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України «Відновлення профільної позашкільної освіти на деокупованих територіях» (інформація за посиланням https://nenc.gov.ua/?page_id=46899).

**Позашкільні освітні втрати на деокупованих територіях:
як долати їх уже зараз?**

Питання повернення до профільної позашкільної еколого-біологічної освіти дітей з деокупованих громад стоятиме перед нами ще довго, адже на початку 2023 року близько 70% територій, окупованих Росією з 2014 року, залишалися не звільненими.

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України у вирішенні цього питання пропонує звернути увагу на такі інформаційні меседжі:

- Батьки — ключові партнери позашкільної освіти. Зростає роль батьків в освітньому процесі — але чи готові вони? Педагогам закладів позашкільної освіти варто ділитися з батьками своїх вихованців корисними навчальними матеріалами, частіше обговорювати успіхи та труднощі дітей, радитися про рішення. Вирішити питання можна через:

створення єдиної цифрової платформи, використання готових відеоматеріалів для поширення батькам тощо. Ключем до повернення дітей до українського освітнього контексту має стати першочергова робота з батьківством, яке є дотичним і до дітей, і до педагогів.

- Створення безпечного позашкільного освітнього простору для дітей, відновлення пошкоджених навчальних закладів (на загальнодержавному рівні). Попри організаційні нюанси фізичного відновлення закладів позашкільної освіти, які займають час, важливо забезпечити умови для перебування дітей в освітньому позашкільному процесі (через проведення залучення до організаційно-масових заходів, проєктної, дослідницької роботи тощо).
- Виходити на більш-менш стаціонарне навчання через пів року або рік від початку всіх організаційних процесів після деокупації.
- Важливе питання — формування кадрового резерву освітян закладів позашкільної освіти (потрібна професійна та вмотивована команда освітян-позашкільників).

Вашій увазі пропонуємо інформаційний матеріал щодо відновлення профільної еколого-біологічної позашкільної освіти на деокупованих територіях (за матеріалами регіональних профільних закладів позашкільної освіти Луганської, Донецької, Запорізької, Харківської, Херсонської областей) станом на жовтень 2023 р.

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ПРО ПОЗАШКІЛЬНУ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНУ ОСВІТУ ДО І ПІСЛЯ ВІЙНИ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

У Запорізькій області координатором еколого-натуралістичної діяльності учнівської молоді є комунальний заклад «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради (ЗОЦЕНТУМ).

В області в **2021 році гуртковою еколого-натуралістичною роботою** було охоплено майже **3600 учнів**, які займалися в **270 об'єднаннях**, що становило 2% від загального контингенту школярів. Більшість гуртків працювало на базі закладів позашкільної освіти: комунального закладу «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради, «Центру позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради, Будинку дитячої та юнацької творчості «Центр розвитку дітей та молоді» Бердянської міської ради, позашкільного навчального закладу «Дитячий парк «Запорізький міський ботанічний сад» Запорізької міської ради, закладу позашкільної освіти «Центр дитячої та юнацької творчості» Токмацької міської ради; та в закладах загальної середньої освіти об'єднаних територіальних громад у 5 районах області.

У системі позашкільної освіти області протягом 2022 року було внесено суттєві зміни, спричинені воєнною агресією рф. Всі заходи з педагогами та

учнівською молоддю з 24 лютого були переведені в онлайн-формат. Майже 75% території Запорізької області тимчасово окуповано, багато закладів освіти знаходяться на цих територіях, зокрема і позашкілля (натуралістичний відділ Будинку дитячої та юнацької творчості «Центр розвитку дітей та молоді» Бердянської міської ради та еколого-натуралістичний відділ комунального закладу «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради, заклад позашкільної освіти «Центр дитячої та юнацької творчості» Токмацької міської ради). **Зв'язок із закладами позашкільної освіти, які знаходяться на окупованій території – відсутній.**

Матеріально-технічна база закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку (станом на 01.01.2021 року)

Комунальний заклад «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради розташований за двома адресами (вул. Чарівна, 11 та вул. Чарівна, 9), має головне приміщення (площею 329 м²) та навчально-дослідну земельну ділянку (площею 2,13 га) з приміщеннями площею 258 м² та теплицею площею 206 м² (в стані реконструкції).

Навчальні кабінети мають сучасний інтер'єр, технічне обладнання, наочні посібники, інструменти і матеріали відповідно до навчальних програм та профілів гуртків. Кабінети обладнані комп'ютерами, ноутбуками, факсами, принтерами, теле-, радіо-, відео-, мультимедійною технікою, джерелами безперебійного живлення; мікроскопами; іонізаторами повітря, соляною та аромалампками, освіжувачами та зволожувачами повітря, метеостанцією, синтезатором, відеотекою; сучасними тренажерами (кабінет валеології); є підключення до мережі Internet; є бібліотека (фонд 2774 екземплярів); встановлено систему протипожежного захисту та систему відеоспостереження. Лабораторія «Куточок живої природи» представлена декоративними тваринами, птахами та сучасними акваріумами з рибами та черепаками. В закладі є 1 легковий автомобіль, малогабаритна сільгосптехніка; генератор, інструменти для технічних потреб; для співробітників придбані 20 протигазів.

Комунальний заклад «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради (еколого-натуралістичний відділ): навчальні кабінети (площа 623 м²), обладнані відповідно до напрямів роботи гуртків; навчально-дослідна земельна ділянка (площа 1,41 га); куточок живої природи (площа 160 м²), орнітологічна колекція (120 опудал птахів, гнізда, годівниці, зоологічна колекція), вольєри, акваріуми; технічне обладнання – телевізор, DVD, комп'ютери, музична апаратура, підключення до мережі Internet.

Будинок дитячої та юнацької творчості «Центр розвитку дітей та молоді» Бердянської міської ради (еколого-натуралістичний напрям) функціонував в окремому двоповерховому будинку площею 700 м², мав 8 навчальних кабінетів, залу для масових заходів, рекреацію для виставок,

куточок хліба, навчально-дослідну земельну ділянку (площа 3,5 га), тваринницьку мініферму; живий куточок (площа 18 м²); є відеотека та комп'ютерний клас.

Заклад позашкільної освіти «Центр дитячої та юнацької творчості» Токмацької міської ради. Матеріальною базою для проведення гурткової і масової роботи еколого-натуралістичного напрямку в ЦДЮТ є навчально-дослідна земельна ділянка (0,25 га), куточок живої природи, зоологічний музей ЦДЮТ.

Станом на 01.09.2023 року матеріально-технічну базу Запорізького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді повністю збережено. Інформація про матеріально-технічну базу комплексних позашкільних закладів області відсутня.

Робота гуртків

комунальний заклад «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради

Профілі гуртків	Кількість гуртків		
	2021 рік	2022 рік	2023 рік
біологічний	13	15	14
екологічний	40	39	37
аграрний	5	4	2
квітково-декоративний	19	12	15
валеологічний	9	3	4
Всього гуртків	86	73	72

Кількість та профілі гуртків комплексних позашкільних закладів (станом на кінець 2021 року)

Профілі гуртків	Кількість гуртків		
	комунальний заклад «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради (еколого-натуралістичний відділ)	Будинок дитячої та юнацької творчості «Центр розвитку дітей та молоді» Бердянської міської ради (еколого-натуралістичний напрям)	заклад позашкільної освіти «Центр дитячої та юнацької творчості» Токмацької міської ради
біологічний	12	4	2
екологічний	40	11	1
аграрний	2	-	-

квітково-декоративний	7	-	-
Всього гуртків	61	15	3

Педагогічний склад

У 2021 році всі заклади позашкільної освіти області були забезпечені педагогічними кадрами відповідно до своїх штатних розписів.

Назва ЗПО	Педагогічний склад (станом на кінець 2021 року)
Комунальний заклад «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради	директор, 3 заступники директора, 3 завідуючих відділами, 3 методисти, практичний психолог, 53 керівники гуртків
Комунальний заклад «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради (еколого-натуралістичний відділ)	директор, заступник директора, 2 завідуючих відділами, методист, педагог-організатор, 10 керівників гуртків
Будинок дитячої та юнацької творчості «Центр розвитку дітей та молоді» Бердянської міської ради (еколого-натуралістичний напрям)	директор, заступник директора, завідуючий культурно-масовим відділом, практичний психолог, 2 культорганізатори, 5 керівників гуртків
Заклад позашкільної освіти «Центр дитячої та юнацької творчості» Токмацької міської ради	директор, заступник директора, методист, 2 керівники гуртків

Протягом 2022 – 2023 років педагогічний склад Запорізького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді збережено, станом на 01.09.2023 року в Центрі працюють директор, 3 заступники директора, 3 завідуючих відділами, 4 методисти, практичний психолог, 44 керівники гуртків.

Організаційно-масова робота

Організаційно-масова робота – важливий напрям роботи Запорізького обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді. Педагогічний колектив Центру для здобувачів освіти навчальних закладів області організовує обласні масові заходи, залучає молодь до участі у Всеукраїнських заходах, надає рекомендації та консультації педагогам закладів освіти щодо участі школярів в обласних етапах Всеукраїнських конкурсів.

Щорічно обласний центр проводить два масових обласних заходи для школярів. Так, у 2021 році для учнівської молоді області проведено **екологічний форум «На захист рідної природи»** та **зліт юних натуралістів «Мозаїка юннатівських справ»**.

У зв'язку з початком бойових дій у 2022 році проведено тільки **обласний фестиваль «Ми роду козацького діти, землі української цвіт»** у дистанційному форматі.

Протягом 2023 року в дистанційному форматі проведено: **обласний екологічний форум «Збережемо природу разом»** та **обласний фестиваль традицій «Природа рідного краю – джерело натхнення»**.

Протягом **2021 року** ЗОЦЕНТУМ забезпечив участь **114 школярів** області (**56 учнів стали переможцями**) у 15 Всеукраїнських заходах (форма проведення – очна та онлайн), а в **2022 році – 97 здобувачів освіти (37 переможців)**, в **2023 році (на 01.10.2023) – 100 здобувачів освіти (58 переможців)**.

Обласний центр є організатором обласних етапів Всеукраїнських заходів **еколого-натуралістичного та природоохоронного напрямів**. У **2021 році** заходами було охоплено **понад 18000 дітей**. У зв'язку з окупацією 75% території області в **2022 році** заходами було охоплено лише **6024 здобувачів освіти**. Під час війни спостерігається тенденція до зменшення науково-дослідницької та природоохоронної роботи серед учнівської молоді.

Навіть у цей складний час (багато дітей виїхало за межі області та за кордон) ЗОЦЕНТУМ приділяє значну увагу вихованню **громадянина, патріота України**. У **2022 році** спостерігалася тенденція збільшення кількості учасників обласних етапів Всеукраїнських заходів з патріотичного виховання (**1758 юних патріотів**), ніж у **2021 році – 1539**.

Щорічно для юннатів Центру педагогами проводиться **понад 80 заходів** за напрямками: **громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне, екологічне виховання**.

З метою інтелектуального розвитку учнівської молоді області у **довоєнний час** в області працювали 5 регіональних осередків МАН міст Запоріжжя (комунальний заклад «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради – базовий заклад наукових відділень хімії та біології, екології та аграрних наук),

Мелітополя (дослідницько-експериментальний відділ комунального закладу «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради), Енергодара (Енергодарський міський спеціалізований навчальний заклад МАН), Василівського (позашкільний навчальний заклад «Василівський районний центр роботи з обдарованою молоддю») та Мелітопольського (Костянтинівське районне навчально-виховне об'єднання «Гімназія – Мала академія наук № 1 «Таврія») районів та до **40 наукових товариств учнів**, якими було охоплено майже **1000 школярів**.

В обласному етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України у **довоєнний час** на наукових відділеннях «Хімія та біологія» та «Екологія і аграрні науки» брали участь до **200 учнів**, більший відсоток яких становили учні мм. Запоріжжя, Мелітополя, Енергодара, Бердянська, Василівки та Мелітопольського району; у **воєнний час (2022-2023 н.р.)** – тільки **21 учень**.

Методична робота

З метою координації еколого-натуралістичної діяльності педагогів області, підвищення рівня якості позашкільної освіти та компетентності педагогів, методична служба ЗОЦЕНТУМ у **довоєнний період** щороку проводила різноманітні заходи: засідання обласної координаційно-методичної ради з метою розвитку творчого потенціалу педагогів, обговорення актуальних завдань навчання і виховання, поширення інноваційних досягнень, передового педагогічного досвіду; обласні семінари разом з закладами позашкільної еколого-натуралістичної творчості області; обласні семінари; семінари-тренінги (за окремими заявками) для керівників гуртків, вчителів закладів загальної середньої освіти об'єднаних територіальних громад Широківської сільської ради Запорізького району, Андрівської сільської та Андріївської селищної ради Бердянського району, Великobilозерської сільської ради Василівського району; онлайн-наради для керівників учнів – учасників обласних і Всеукраїнських заходів; надавалось більше ніж **1000** індивідуальних консультацій з еколого-натуралістичної роботи; здійснювався активний методичний супровід участі школярів області та гуртківців у різноманітних обласних, Всеукраїнських та Міжнародних заходах еколого-натуралістичного напрямку; вивчався та узагальнювався передовий педагогічний досвід.

З метою підвищення професійної компетенції методична служба Центру залучала педагогів Центру та області до участі в обласних та Всеукраїнських онлайн-семінарах, «круглих столах», вебінарах. Залучалось більш ніж 60 педагогів області та Центру до участі у Всеукраїнських конкурсах педмайстерності, науково-освітніх проектах.

У довоєнний час заклади позашкільної освіти області мали цікавий досвід роботи:

- Бердянський БДЮТ «Центр розвитку дітей та молоді» Бердянської міської ради мав цікавий досвід ефективного впровадження біоенергетичних здоров'язберезувальних технологій в освітній процес, а саме методик

деревотерапії, анімалотерапії, зернотерапії, астромінералотерапії, пальчикової гімнастики тощо; досвід участі у грантовій програмі з озеленення міста, створення адвокаційної кампанії «Єднаймося – озелениймося» як інструмент позитивного впливу закладу позашкільної освіти на екологічну політику місцевої громади.

- педагоги Енергодарського центру туризму, краєзнавства та спорту Енергодарської міської ради мали цікавий досвід створення цифрової лабораторії дистанційного навчання в ЕЦТКС; створення віртуального ресурсу «Екологічна школа» для вихованців як сучасної форми еколого-просвітницької та еколого-краєзнавчої роботи Центру; реалізації проекту «Лісова екологічна школа» - з організації практичної роботи по комплексному вивченню ділянки Іванівського лісництва (рослинність, тваринний світ, ґрунти, екологічний стан водойм); організації роботи на екостежині «Світ плавнів» для вихованців та педагогів.

- педагоги КЗ «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради брали участь у проекті «Впровадження роздільного збору та сортування ТПВ у позашкільному закладі та закладах загальної середньої освіти», мали досвід організації та проведення науково-дослідницької експедиції «Стежками рідного краю»;

- заклад позашкільної освіти «Центр дитячої та юнацької творчості» Токмацької міської ради мав досвід з реалізації пошукового проекту «Червона книга Токмаччини» (гриби, комахи); досвід співпраці з Антарктичним науковим центром, Українським товариством охорони птахів.

- педагогами сільських громад напрацьовано досвід практико-орієнтованого напрямку екологічного виховання учнів сільської місцевості (Михайлівської селищної ради), організації та напрямів роботи шкільного лісництва «Паросток» в сучасних умовах (Мирненської селищної ради), проведення онлайн-екскурсій під час карантину (Осипенківської сільської ради), використання інтерактивних технологій на заняттях (Великобілозерської сільської ради).

Методична служба ЗОЦЕНТУМ у **воєнний** час продовжувала здійснювати активний методичний супровід участі школярів області та гуртківців у різноманітних обласних, Всеукраїнських та Міжнародних заходах еколого-натуралістичного напрямку; здійснювати координацію еколого-натуралістичної діяльності педагогів області, підвищувати рівень якості позашкільної освіти та компетентності педагогів, **але тільки для педагогів м. Запоріжжя і ОТГ Запорізького району**. В режимі онлайн проводились різноманітні заходи як для педагогів, так і школярів. З метою підвищення професійної компетенції методична служба Центру залучала педагогів Центру та області до участі в обласних та Всеукраїнських онлайн-семінарах, «круглих столах», вебінарах та у Всеукраїнських конкурсах педмайстерності.

методичні заходи	довоєнний період (2021 р.)	під час війни
засідання	- «Співпраця 3	- «Формування

<p><i>обласної координаційно-методичної ради</i></p>	<p>громадськими екологічними об'єднаннями — шлях до підвищення ефективності екологічної культури і виховання учнівської молоді»; - «Створення єдиної обласної інформаційної системи перспективного досвіду з питань еколого-натуралістичної роботи в нових умовах»</p>	<p>інформаційно-цифрової компетентності позашкільників на заняттях гуртків природоохоронного, біологічного напрямів як реалізація ідей змішаного навчання»;</p>
<p><i>обласні семінари разом з закладами позашкільної еколого-натуралістичної і творчості області</i></p>	<p>- «Діяльність закладів позашкільної освіти по формуванню в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя» спільно з Будинком дитячої та юнацької творчості «Центр розвитку дітей та молоді» відділу освіти виконавчого комітету Бердянської міської ради</p>	
<p><i>обласні семінари</i></p>	<p>- «Розвиток творчих здібностей інтелектуально обдарованої учнівської молоді засобами пошуково-дослідницької діяльності»; - «Розвиток професійної компетентності педагога в роботі з обдарованими дітьми: теорія і практика»; - «Виховання гармонійної особистості дитини через різні види творчості в гуртках еколого-натуралістичного напрямку»; - «Роль педагога у формуванні творчої активності й самостійності вихованців під час проведення гурткового заняття»</p>	<p>- «Нові умови проведення Конкурсу МАН» (ознайомлення членів журі, викладачів і учасників з новими підходами до оцінювання робіт); - обласний психолого-педагогічний тренінг «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах правового режиму воєнного стану»; - обласний семінар «Навчання через гру в освітньому просторі позашкільного закладу: досвід, виклики, ідеї та рішення» для керівників гуртків еколого-натуралістичного напрямку;</p>
<p><i>семінари-тренінги</i></p>	<p>- «Екологічна освіта та просвіта учнів</p>	<p>обласний семінар-тренінг «Організаційно-педагогічні</p>

<i>(за окремими заявками)</i>	загальноосвітніх шкіл»; - «Розвиток позашкільної освіти як системоутворюючий фактор виховного простору сільської території»	засади соціалізації дітей та учнівської молоді засобами позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку» для педагогів закладів освіти Широківської сільської ради Запорізького району
<i>вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду</i>	- «Дидактичні можливості застосування мобільних додатків в освітньому процесі гуртка еколого-натуралістичного напрямку» (Токмацький ЦДЮТ); - «Сучасна лісова педагогіка в умовах непрофільного гуртка закладу позашкільної освіти» (Енергодарський центр туризму, краєзнавства та спорту); - «Інтерактивні форми спілкування як дієвий спосіб формування громадянської компетентності підлітків» (КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР); - «Розвиток системи комфортно-адаптивних умов спілкування дитини з природними об'єктами» БДЮТ «Центр розвитку дітей та молоді» м. Бердянська	- «Використання електронних ресурсів на заняттях гуртка еколого-натуралістичного напрямку» (Енергодарський центр туризму, краєзнавства та спорту); - «Нетрадиційне гурткове заняття – запорука розвитку талановитої особистості» (Великобілозерська ЗОШ I-III ступенів №3 Великобілозерської сільської ради Василівського району); - організація та проведення науково-дослідницької експедиції «стежками рідного краю» (КЗ «Центр позашкільної освіти» Мелітопольської міської ради)

Алгоритм першочергових дій для повноцінного відновлення позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування на деокупованих територіях Запорізької області

Майже 75% території Запорізької області є тимчасово окупованими, зокрема міста Мелітополь, Бердянськ, Енергодар, Токмак, Приморськ, у яких в

довоєнний час у закладах позашкільної освіти функціонували гуртки еколого-натуралістичного спрямування.

Організація освітнього процесу на деокупованих територіях Запорізького краю буде залежати від безпекової ситуації і визначатиметься рішенням обласної військової адміністрації. Кожна деокупована територія буде визначати першочерговість потреб позашкільля для поновлення навчання вихованців за українськими стандартами.

Комунальний заклад «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Запорізької обласної ради планує надати таку допомогу у відновленні діяльності гуртків еколого-натуралістичного спрямування на деокупованих територіях:

- вивчити стан забезпечення кадрами та допомогти залучити до роботи в режимі онлайн педагогів-керівників гуртків, методистів, що знаходяться на інших територіях;

- визначити потреби закладів позашкільної освіти в методичних та наочних посібниках і надати необхідні матеріали для організації роботи;

- психологічна служба Центру забезпечить необхідну психологічну підтримку педагогам та учням еколого-натуралістичних відділів позашкільля на деокупованих територіях;

- надати необхідну методичну, організаційно-масову, консультаційну допомогу педагогам позашкільля на деокупованих територіях.

Плани на наступний навчальний рік як координаційного закладу:

- педагогічний колектив ЗОЦЕНТУМ продовжить роботу над проблемною темою закладу **«Впровадження дистанційних форм роботи в діяльність закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування як механізм застосування сучасних інформативно-комунікативних технологій в умовах воєнного часу»;**

- з метою координації еколого-натуралістичної діяльності педагогів області, підвищення рівня якості позашкільної освіти та компетентності педагогів, методична служба ЗОЦЕНТУМ планує провести **обласний методичний фестиваль: «Розвиток та саморозвиток учасників педагогічного процесу як умова забезпечення якості еколого-натуралістичної освіти» (презентація творчих здобутків, обмін ідеями, досвідом, технологіями);**

- залучення педагогів області до участі у Всеукраїнських конкурсах педагогічної майстерності (Всеукраїнському конкурсі програм, навчально-методичних матеріалів та віртуальних ресурсів з еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти, Всеукраїнській заочній виставці видавничої продукції з еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти, Всеукраїнському конкурсі методичних моделей виховного процесу в освітніх закладах «Виховати особистість»);

- залучення здобувачів освіти області до участі у Всеукраїнських конкурсах, акціях, науково-освітніх проектах тощо;

- з метою військово-патріотичного виховання молоді, розвитку національно-патріотичного світогляду, підвищення інтересу до традицій та історії рідного краю для здобувачів освіти започатковано **обласний екологічний проєкт «Зелена хвиля Перемоги»**, який передбачає проведення низки заходів: обласного фестивалю традицій «Природа рідного краю – джерело натхнення», обласного еколого-патріотичного форуму «Зелені паростки надії», обласної учнівської екоініціативи «Процвітай, моя земле!».

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА

Донецького обласного еколого-натуралістичного центру

1. Кількість профільних ЗПО

До війни в Донецькій області працювало 4 еколого-натуралістичних позашкільних заклади: Донецький обласний еколого-натуралістичний центр (далі – ДООЕНЦ), заклад позашкільної освіти «Донський еколого-натуралістичний центр» Волноваської міської територіальної громади, Еколого-натуралістичний центр Мар'їнської міської військово-цивільної адміністрації, Еколого-натуралістичний центр Великоновосілківської селищної ради.

Із закладом позашкільної освіти «Донський еколого-натуралістичний центр», який здійснював свою освітню діяльність у межах Волноваської міської територіальної громади, з перших днів війни зв'язок був втрачений.

В еколого-натуралістичному центрі Мар'їнської міської військово-цивільної адміністрації з 01 липня 2022 року освітній процес був призупинений, але педагоги та вихованці долучаються до участі у заходах, які проводить ДООЕНЦ.

Еколого-натуралістичний центр Великоновосілківської селищної ради знаходиться у зоні бойових дій. На сьогодні педагоги центру здійснюють освітній процес у 5 гуртках (65 вихованців) у дистанційному форматі, беруть участь у масових заходах.

2. Матеріально-технічна база

До початку війни Донецький обласний еколого-натуралістичний центр мав орендовані приміщення в м. Краматорськ, на територіях яких знаходились адміністративні та навчальні приміщення, інформаційно-методичний центр, лабораторія біології та дослідницько-експериментальної роботи, живий куточок природи.

У квітні 2022 року, з метою збереження майна закладу в умовах загострення воєнних дій, ДООЕНЦ евакуював майно та живий куточок природи (88 тварин різних порід) до м. Дніпро (Дніпропетровський обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді).

Станом на грудень 2022 року приміщення Великоновосілківського ЕНЦ знаходиться у зоні бойових дій, частково пошкоджено. Оргтехніка центру евакуйована, працівники закладу були вимушені виїхати у безпечні місця України та за кордон, робота переведена у дистанційний режим.

Мар'їнський ЕНЦ до війни мав орендоване приміщення. На сьогодні приміщення частково пошкоджено (вбиті вікна), знаходиться у зоні бойових дій. Частково евакуйована оргтехніка.

3. Робота гуртків

В умовах збройної агресії РФ педагогічний колектив закладу, знаходячись у різних куточках України і за кордоном, активно працює у дистанційному форматі єдиною командою для розвитку творчих здібностей дітей і молоді Донеччини, забезпечуючи їхнє змістовне дозвілля та психологічну підтримку.

У 2021-2022 навчальному році за еколого-натуралістичним напрямом в закладі працювало 30 гуртків (69 груп), охоплення здобувачів освіти становило 1035 осіб. У 2022-2023 навчальному році ця кількість зменшилась до 17 гуртків (38 груп), але вдалося охопити 655 вихованців. Працівники Центру підтримують тісний зв'язок з вихованцями та їхніми батьками: з'ясовують, де перебувають діти, в яких умовах вони мешкають, якими технічними можливостями забезпечені. Це допомагає їм забезпечити належну підтримку та знайти шляхи для розвитку дітей у складних обставинах.

4. Педагогічний склад

Під час воєнного стану Донецька область опинилася в складних умовах, які призвели до зменшення обсягу коштів на фінансування закладів позашкільної освіти. У результаті чого центр був вимушений провести оптимізацію кадрів.

Так, з 01.09.2022 замість 53 педагогічних працівників (30,3 штатних одиниці) роботу закладу забезпечують 25 педагогічних працівників (23,55 штатних одиниці).

Зменшення кількісного складу працівників не вплинуло на якість роботи закладу, але призвело до зменшення кількості вихованців та напрямів роботи.

5. Організаційно-масова робота

До війни в ДООЕНЦ здійснювалася робота за річним планом обласних заходів з дітьми та учнівською молоддю, яка є надзвичайно важливою в контексті навчання та розвитку молодих громадян.

За підсумками 2021 року з учнівською молоддю області було проведено 26 обласних заходів (здіяно 8048 осіб) і 5 заходів з національно-патріотичного виховання (здіяно 1226 осіб); взяли участь у 32 всеукраїнських заходах (здіяно 2322 осіб).

У військових умовах та дистанційному режимі кількість учасників значно зросла, особливо у тематичних заходах, присвячених відзначенню пам'ятних дат та державних свят.

За підсумками 2022 року: проведено 24 обласних заходи (здіяно 8318 осіб) і 5 заходів з національно-патріотичного виховання (здіяно 2907 осіб); молодь Донеччини взяла участь у 32 всеукраїнських заходах (здіяно 2502 осіб).

Це свідчить про те, що учнівська молодь Донеччини переймається та усвідомлює події, які відбуваються в Україні, і виявляє бажання стверджувати свою позицію в межах національної ідентичності. Це велика перемога для освітянської спільноти та суспільства загалом, оскільки це свідчить про активну

громадянську позицію та бажання молодого покоління брати участь у формуванні сильної та єдиної нації. Зважаючи на дистанційний режим, можна надати додаткові можливості для участі учнівської молоді у заходах, наприклад, через використання віртуальних платформ та онлайн-ресурсів. Запровадження вебінарів, конкурсів, дебатів та інших форматів спілкування у дистанційному форматі допомагає популяризувати патріотичні цінності та національну свідомість серед учнівської молоді, незалежно від їхнього фізичного місцезнаходження.

6. Методична робота

Педагоги ДОЕНЦ активно працюють у дистанційному форматі та використовують різноманітні інструменти та ресурси для забезпечення ефективного навчання в умовах воєнного стану. Розробка інформаційних добірок за допомогою інтернет-ресурсів, публікація методичних матеріалів у соцмережах та на сайті закладу є важливою практикою для підтримки керівників гуртків. Ці ресурси допомагають забезпечити доступ до необхідного матеріалу та підтримують продуктивність освітнього процесу.

Активна участь у тренінгах, семінарах та конференціях дозволяє педагогам ДОЕНЦ бути в курсі новацій та новітніх технологій у позашкільній освіті. Школа педагогічної майстерності "Світоч" відіграє важливу роль у вдосконаленні професійних навичок та обміні досвідом.

Регулярні онлайн-наради на Google Meet є чудовим способом організації комунікації та координації роботи між педагогами ДОЕНЦ. Використання Google Диску для розміщення документації керівників гуртків сприяє зручному та прозорому обміну інформацією та ефективному контролю за робочою документацією.

7. Дослідницько-експериментальна робота

ДОЕНЦ запроваджено роботу онлайн-школи юних дослідників «Науковий пошук». До роботи залучені провідні фахівці Регіональних ландшафтних парків Донеччини «Краматорський» та «Клебан Бик» (у межах співпраці). У 2023-2024 навчальному році оновлюється формат проведення: крім лекційних занять про природу рідного краю, екологію, рослинний та тваринний світ тощо, додається практична частина відповідно до запланованих тем. Це є чудовим засобом поглиблення знань та використання отриманих знань у практичних завданнях.

Важливим кроком до забезпечення навчання та дослідницької роботи в онлайн-середовищі є налагодження роботи лабораторії ДОЕНЦ у віртуальному форматі. Це дає можливість вихованцям і педагогам здійснювати експерименти, проводити дослідження та обмінюватися результатами. Колектив ДОЕНЦ вважає, що такі ініціативи сприяють розвитку наукової культури серед молоді, прагненню до відкриттів та спонукають до допитливості.

8. Відновлення позашкільної освіти на деокупованих територіях

Деокуповані території на Донеччині — це території Лиманської та Святогірської ТГ. Після стабілізації безпечного перебування дітей на

територіях цих громад та підключення старлінку, створені освітні-консультативні пункти (ОКП), на базі яких працюють з дітьми соціальні працівники. Враховуючи безпекову ситуацію, педагогічні працівники ДООЕНЦ налагоджують співпрацю з ними: проводять онлайн-зустрічі, майстер-класи для дітей, онлайн-семінари для педагогів, долучають до масових заходів, які проводить ДООЕНЦ, що сприяє їхній інтеграції та залученню до наукових знань та дослідницької роботи. Для зворотного зв'язку педагогами ДООЕНЦ створена група у месенджері Viber, завдяки якій соціальні працівники ОКП отримують всю необхідну інформацію та методичну допомогу.

Зі слів педагогів ОКП, які працюють на деокупованих територіях, волонтери привозять дітям книжки, канцелярію, але матеріалів для роботи на всіх не вистачає.

9. Робота на базі освітніх хабів та молодіжних центрів

Педагоги закладу, які виїхали в інші області, додатково організовують роботу з дітьми-переселенцями: проводяться практичні заняття, майстер-класи. У 2023-2024 навчальному році на базі освітніх хабів у Дніпрі та Києві запрацювали гуртки ДООЕНЦ. Це дуже важливо для адаптації дітей, навчання та позитивного розвитку, а також сприяє формуванню громадянської свідомості, інтелектуальному та культурному зростанню і формуванню активної громадянської позиції.

10. Плани на наступний рік як координаційного центру

У реаліях сьогодення на Донеччині особлива ситуація та умови роботи, але педагоги ДООЕНЦ шукають можливості працювати якісно, підтримувати один одного та надавати методичну, психологічну допомогу педагогічним працівникам області.

Позашкільна еколого-натуралістична освіта Луганської області до і після війни

Луганська область відноситься до тих регіонів, які **вже другий раз переживають наслідки російської агресії**.

Перший раз у 2014 році, коли область втратила (тимчасова окупація ОРДЛО) значні території, людський потенціал (зокрема і заклади освіти та учнів).

На підконтрольній Україні території області, після 2014 року, залишилось два ЗПО еколого-натуралістичного напрямку: Сєвєродонецький міськЦЕНТУМ та Рубіжанська міськСЮН (реорганізована у натуралістичний відділ при комплексному ЗПО у 2016 році).

Луганський ОБЛЦЕНТУМ поновив свою роботу у березні 2019 року. До початку 2022 року, попри короткий термін та епідемічні обмеження КОВІД, Луганський ОБЛЦЕНТУМ зумів поновити роботу на території області майже у повному обсязі. Область почала брати участь у понад 80% масових заходах всеукраїнського рівня. Значно була зміцнена матеріально-технічна база закладу. З 84,7 м², які наш Центр орендував у 2019 році, на грудень 2021 року заклад

переїхав (орендував) у відремонтовані приміщення площею 137,2 м². ОБЛЦЕНТУМ мав сучасні меблі, 5 нових стаціонарних комп'ютерів, 3 ноутбуки, 6 МФУ, мультимедійний проектор, цифрові фото та відеокамери, брошуратори, ламінатори, мінілабораторії з аналізу води (5 шт.), мікроскопи (зокрема 2 – цифрові), садовий реманент, акваріуми тощо. Також був придбаний повний комплект туристичного та господарського обладнання на обласний наметовий екологічний табір «Зелений щит», розрахований на 60 учасників та 16 педагогів (намети, спальники, каримати, меблі, павільйони для їдальні та занять, розкладні меблі, посуд, генератор тощо). Були придбані (виготовлені) сучасні стенди, представницькі банери, видавались збірки матеріалів (типографським методом та на обладнанні Центру).

Северодонецький міськЦЕНТУМ, крім 5 навчальних класів в приміщенні ЗСОШ №17 м. Северодонецьк, мав 4 опалювальні навчальні теплиці (дві з них після капітального ремонту) з навчальним класом, санвузлом та господарчими приміщеннями (як окремі навчальні заклади). Безпосередньо площі теплиць становили 70-120 м² кожна (без класів та господарчих приміщень).

Другий, внаслідок повномасштабної збройної агресії в лютому 2022 року, що призвело до фактичної тимчасової окупації практично всієї області, масової евакуації населення тощо. При цьому область втратила 50% закладів освіти та учнівської молоді. Через критичне скорочення фінансових надходжень до обласного та всіх рівнів бюджетів, відбулось значне скорочення (переведення в простій) закладів позашкільної освіти та обласної комунальної власності. Всі заклади освіти Луганщини працюють у дистанційному форматі, при фактичному фінансуванні лише заробітної платні. Штатний розпис обласних ЗПО скорочений на 50% та більше. Северодонецький міськЦЕНТУМ з квітня 2022 року і до сьогодні знаходиться у простой. В 2022-2023 навчальному році працювало 6 ЗПО (три з них – обласні). У 2023-2024 році вже працює 9 ЗПО, ще 3 розпочнуть свою роботу з січня 2024 року. Але кількість гуртків в них скорочена на 50-70%, порівняно до січня 2022 року.

На сьогодні заклад втратив всю свою матеріально-технічну базу. Вдалось евакуювати 2 ноутбуки (директора та головного бухгалтера), що дозволило забезпечити поновлення роботи Центру в дистанційному форматі з вересня 2022 року, після простою з квітня 2022 року, та забезпечити соціальний захист та виплати основним працівникам закладу, які евакуювались з тимчасово окупованих територій та продовжили роботу. Наприкінці 2022 року ОБЛЦЕНТУМ отримав 9 хромбуків для педагогів закладу. Але це не дозволяє в повній мірі забезпечувати повноцінне функціонування закладу, зокрема як координаційного центру.

Попри ці складні умови, починаючи з жовтня 2022 року, учнівська молодь Луганщини бере активну участь у масових заходах еколого-натуралістичного напрямку, за виключенням командних та тих, які передбачають послідовну та якісну дослідницьку роботу (зокрема в природних об'єктах свого регіону). Представництво учнівської молоді області, враховуючи ситуацію в освітянському просторі Луганщини, на всеукраїнському рівні (за виключенням вище зазначених напрямів) достатнє і продовжує набирати

обертів. Проте в цих умовах доволі складно вести організаційно-методичний супровід нашого напряму роботи. Завдяки індивідуальному підходу до всіх типів закладів освіти області, які продовжили навчально-виховний процес, заохочення та підтримку як дітей, так і педагогів. У 2022-2023 навчальному році вдалось залучити до роботи за нашим напрямом роботи **78** з **92** ЗЗСО, які зараз працюють в області, та 152 педагоги з них. Особливою увагою користуються заходи національно-патріотичного спрямування та які несуть у собі волонтерську складову.

Порівняльні показники роботи за напрямом:

№ з/п	Показники	до 2014 року	на 01 січня 2022 року	на 01 вересня 2023 року
1.	Кількість ЗПО еколого-натуралістичного напряму	9	2	1 (1-у простій)
2.	Кількість натуралістичних відділів при комплексних ЗПО	3	2	0
3.	Організаційні підрозділи (шкільні еколого-натуралістичні центри)	4	1 (позашкільний підрозділ)	0
4.	Інші об'єднання на базі ЗЗСО: -учнівські лісництва; -об'єднання на громадських засадах (клуби, загони, ДГЕО, волонтерські загони, експедиційні загони тощо); -екологічні агітбригади; -екологічні стежки; -музеї хліба	28 118 139 108 5	11 34 39 38 0	0 12 0 0 0
5.	Гуртки еколого-натуралістичного напряму на базі: - профільних ЗПО; - ЗЗСО; - натуралістичних відділів ЗПО; - шкільних ЕНЦ (позашкільний підрозділ); - комплексних ЗПО	271 102 21 26 28	56 39 22 6 11	14 (ЛОЦЕНТУМ) 11 (гром. засади) 4 0 2

До 2014 року профільність гуртків була збалансована. Переважна більшість мала екологічне та природоохоронне спрямування; еколого-естетичний напрям, біологічний, лісівники. Доволі питому долю становили гуртки дослідницького спрямування. Найменше в області були розвинені об'єднання аграрного спрямування, що було обумовлено особливостями

регіону та відсутністю організаційних структур у сільськогосподарських районах.

З 2019 року, відразу після поновлення своєї роботи, Луганський ОБЛЦЕНТУМ, з метою поновлення роботи та пропаганди еколого-натуралістичного напрямку роботи в сільських громадах області, розгорнув мережу своїх гуртків переважно в малих громадах області. На січень 2022 року в Луганському ОБЛЦЕНТУМ працював 31 гурток (24 профілі) на базі 20 ЗЗСО, 2 ЗПО та 2 закладів обласної комунальної власності, які були розташовані в 17 громадах області. На сьогодні на базі Луганського ОБЛЦЕНТУМ працює 14 гуртків на базі ЗЗСО 5 громад та 1 закладу обласної комунальної власності. До лютого 2022 року в ОБЛЦЕНТУМ працювало 23 педагоги, з них – 17 за сумісництвом. Штатний розклад Центру:

- на січень 2022 року – директор, заст. директора, зав. відділом, методисти (1,5 ставки), керівники гуртків – 7,5 ставки;
- на вересень 2023 року – директор, методист (1 ст.), зав. відділом (1 ст.), керівники гуртків – 3 ставки.

Особливістю Луганщини був потужний громадський дитячий екологічний рух, об'єднаний Луганською обласною громадською екологічною організацією (ЛО ДГЕО) «Світанок України», яка координувала значну роботу учнівської молоді на громадських засадах, та волонтерські природоохоронні заходи, які працювали сезонно та за проектною формою. Літом 2021 року Луганський ОБЛЦЕНТУМ зареєстрував дитячу громадську організацію «Світанкова країна», яка повинна була стати наступницею ЛО ДГЕО «Світанок України», але через війну це відтермінується.

II. Алгоритм першочергових дій для повноцінного відновлення освіти на деокупованих територіях.

Поновлення позашкільної освіти взагалі, і еколого-натуралістичної, як однієї з профільних, на деокупованих територіях Луганської області буде залежати від декількох чинників, основним з яких буде поновлення, насамперед, роботи ЗЗСО. Серед пріоритетних чинників слід виділити:

- темпи і масштаби деокупації;
- ступінь руйнації населених пунктів та закладів освіти (можлива зміна географії населених пунктів та закладів освіти);
- демографічна ситуація та темпи повернення людей і дітей на деокуповані території;
- безпекова складова;
- соціально-економічні і побутові умови на деокупованих територіях;
- статус території, які знаходились в окупації з 2014 року та інші.

Враховуючи, що ці процеси будуть носити затяжний характер та значні ресурсні витрати, сподіватись на пріоритетність відновлення ЗПО, особливо профільних, не слід. Тому для збереження та подальшого розвитку еколого-натуралістичного напрямку роботи з учнівською молоддю в закладах освіти Луганської області вважаємо наступне:

- Посилення ролі ОБЛЦЕНТУМ як координаційно-методичного центру. На першому етапі збільшення кількості гуртків для надання можливості рівного доступу до якісної профільної позашкільної освіти учням закладів освіти малих громад, враховуючи демографічну ситуацію та фінансові спроможності цих громад. Створення сучасної матеріально-технічної бази обласних профільних ЗПО, з метою розвитку всіх напрямів та профілів, проведення дослідницької роботи, організації безпечних літніх оздоровчих кампаній тощо.
- Посилення ролі районних адміністрацій для координаційної роботи за профільними напрямами позашкільної роботи.
- Продовження практики залучення учнівської молоді через участь у масових заходах за напрямом роботи.
- Посилення проектної форми роботи в рамках ініціатив громад зі створення «громад стійкого розвитку». Залучення до цього процесу міжнародних фондів та благодійних фондів, включно і екологічного спрямування.
- Залучення учнівської молоді до поновлення зелених та рекреаційних зон населених пунктів (враховуючи безпеку складову).
- Популяризація різноманітних організаційних форм з лісівництва, аграрного напрямку (присадибне овочівництво, садівництво, бджільництво, тваринництво, квітникарство тощо), як спосіб самозабезпечення та розвитку малого бізнесу з подальшим професійним розвитком.
- Створення в закладах освіти зелених класів, куточків живої природи, рекреаційних зон, підсобних господарств тощо.
- Сприяння з визначенням опорних закладів освіти за еколого-натуралістичним напрямом в громадах, з подальшим відкриттям на їхній базі відповідних позашкільних підрозділів.
- Сприяння розвитку об'єднань учнівської молоді екологічного та природоохоронного спрямування на громадських засадах.
- Сприяння створенню в області проекту з оздоровлення дітей за межами області з умовною назвою «Єдиний природний простір України».
- Проведення обласних етапів окремих конкурсів та заходів на території інших областей (безпекові та організаційні проблеми) з метою обміну досвідом та популяризації напрямку роботи.
- Розробка та запровадження екологічних (біологічних, оздоровчих, дослідницьких та інших за проблематикою) кластерів за напрямом роботи в межах громад, районів, області.
- Створення окремого обласного методичного об'єднання всіх педагогів, які готові долучитися до нашого напрямку роботи, і організація виїзних форм навчання та обмін досвідом за межами області.
- Широке запровадження на певний період онлайн-заходів та створення обласного хабу педагогічних ідей з позашкільля.
- Розробка сучасних програм, які будуть базуватись на європейських стандартах та дитячих ініціативах (європейське екологічне право, дитячі

природничі студії та конструкторські бюро тощо). Розробка нормативно-правової (або тимчасових положень у рамках педагогічних експериментів, міжнародних (з використанням викладання іноземною мовою) творчих об'єднань дітей (змішаний формат вихованців) з можливою оплатою їхньої роботи за рахунок грантів та меценатів, змішаним фінансуванням тощо.

- Заручитись підтримкою державних та регіональних екологічних і природоохоронних організацій та установ, міжнародних організацій, громадських професійних об'єднань відповідного спрямування тощо.
- Широка промоція ролі підростаючого покоління в зміні парадигми розвитку Луганщини, як регіону з «зеленим вектором розвитку» тощо.

Принаймні, після або в процесі деокупації, необхідно буде розробляти дві стратегії розвитку еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти в області. Одна — на обласному рівні (перспективна). Друга повинна носити регіональний (райони, громади) рівень і вибудовуватися з урахуванням перспектив розвитку відповідних регіонів, ситуації в них та шляхів підтримки (ресурсний та організаційно-методичний супровід).

Передчасні проекти, які будуть базуватись на очікуваннях, без врахування реального стану, ресурсних можливостей, будуть сприяти дискредитації ідеї розвитку нашого напрямку роботи.

III. Плани на наступний навчальний рік як координаційного закладу.

В умовах обмежених матеріально-технічних ресурсів, кількості педагогічних працівників, задіяних в роботі Луганського ОБЛЦЕНТУМ та складних умовах роботи всіх закладів освіти області, основною запорукою успіху розвитку напрямку роботи була і залишається педагогічна громада області. Саме завдяки роботі педагогів первинної освітянської ланки Луганська область мала значні результати. Враховуючи стан та невтішні перспективи розвитку профільних ЗПО як юридичних осіб, основною формою роботи Луганського ОБЛЦЕНТУМ в освітньому просторі області залишається координаційно-методична робота та індивідуальна (персональна) робота з органами управління освітою громад, керівниками та педагогами окремих закладів освіти, батьками окремих учнів, які зацікавлені в розвитку відповідних компетентностей дітей та безпосередньо з дітьми.

Попри обмежені можливості, завдяки різноманіттю дистанційних форм навчання та організації роботи з педагогічними кадрами, цей процес на нинішньому етапі можливий.

Суттєве обмеження проведенню організованих (одночасне залучення значної кількості педагогів області) координаційній роботі становлять:

- обмежені можливості Центру у забезпеченні сучасною комп'ютерною технікою (ноутбуків мало, а хромбуки мають обмежені можливості);
- педагоги області на сьогодні сильно завантажені. В умовах дистанційної роботи, вимушеного переривання роботи на час тривоги, надолуження

програм та індивідуальної роботи з учнями, організація обласних онлайн-семінарів проблематична;

- обмежена кількість методичного ядра Центру (3 працівники, включно з директором) зменшує ці можливості;
- велика кількість онлайн-заходів для педагогів за всіма напрямками створює перенавантаження, нездорову конкуренцію тощо.

За цих умов, враховуючи реальні проблеми та досвід спілкування з педагогами області з використанням різних форм, працівники Центру наприкінці 2022-2023 навчального року провели опитування серед них про найбільш ефективні форми методичного супроводу їхньої діяльності за нашим напрямом роботи в умовах роботи закладів освіти області. Це опитування показало наступне:

- Найбільш ефективним є розсилка електронною поштою повних комплектів документів та посилань на них по конкурсах з методичними рекомендаціями, виходячи з умов та можливостей закладів освіти області. Додаткові проспекти та матеріали попередніх років та призерів за відповідними конкурсами, заходами, з подальшою індивідуальною консультацією.
- Проведення обласних онлайн-заходів для педагогів реальне за окремими (вузькими) напрямками роботи, або загальних тенденцій.
- Необхідність самовираження колективів та окремих педагогів, об'єднань дітей; можливість творчого (креативного) підходу до подання результатів, оформлення результатів тощо.
- Враховуючи географічне роз'єднання всіх учасників навчального процесу в закладах освіти області, перевага віддається дистанційним (заочним) формам роботи та звітуванню в електронному вигляді (без зайвих витрат на поштові пересилки).
- Катастрофічна нестача офлайн-спілкування та знаходження фінансових можливостей на участь у відповідних заходах. А у випадку з залученням дітей додаються і організаційні проблеми (зібрати та доставити дітей з дотриманням питань відповідальності за їхню безпеку і здоров'я).

З огляду на вищезазначені проблеми та побажання, колектив Луганського ОБЛЦЕНТРУ продовжить практику послідовного та повного інформування всіх закладів освіти щодо заходів за напрямом роботи, яка довела свою ефективність у 2022-2023 навчальному році.

Будуть внесені корективи щодо збільшення ситуативних (проблемних) онлайн-нарад та семінарів за окремими напрямками, заходами тощо, з залученням обмеженої кількості педагогів.

Запровадження єдиного «натуралістичного дня» (щотижневого) в режимі онлайн для проведення консультацій.

Створення обласної картотеки ідей педагогічних колективів та учнів щодо майбутнього розвитку Луганщини.

Підтримка креативних форм та методів звітності учнівської молоді в рамках конкурсів, заходів та місцевих ініціатив (через сайти обласної військової адміністрації, Департаменту освіти і наук, НЕНЦ, Луганського ОБЛЦЕНТУМ та в мережі Фейсбук). В перспективі створити групу «Юннат Луганщини».

I, беззаперечно, доводити повністю та своєчасно всю доступну інформацію за напрямом роботи.

На перспективу – провести аналіз кадрових педагогічних ресурсів, які зараз задіяні в нашому напрямі роботи та планують повертатися в область після деокупації. Також проаналізувати можливі резерви залучення науковців, ветеранів війни, колишніх вихованців Центру та інших категорій населення до поновлення різних організаційних форм запровадження позашкільної і позакласної роботи за нашим напрямом роботи, або в суміжних напрямках (краєзнавство, патріотичний, громадянський, лідерський та інші).

У процесі роботи будуть вноситися корективи в координаційно-методичну роботу, відповідно до ситуації та запитів.

IV. Пропозиції щодо надання допомоги з відтворення еколого-натуралістичного напрямку позашкільної роботи в деокупованих регіонах.

Колектив Луганського ОБЛЦЕНТУМ має певний досвід поновлення напрямку роботи в освітньому просторі після відсутності обласного координаційного центру протягом 4,5 років. Щоправда, цей процес відбувався за не таких складних умов. Попри це деякі процеси будуть схожі і потребуватимуть як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів.

Серед зовнішньої допомоги найбільш актуальними вважаємо:

- Надання можливості організації профільного літнього та на період канікул оздоровлення, практик та виїзних форм навчання в природі за межами області (безпекова складова та дефіцит відвідування природи і спілкування). Проєкт «Єдиний природний простір України».
- Цільове запрошення дітей з деокупованих областей на творчі івенти, конкурси, майстер-класи тощо, які проводяться в інших областях.
- Допомога у створенні зелених класів, куточків живої природи, рекреаційних зон в межах закладів освіти та населених пунктів (саджанці, насіння, клітки та обладнання, тварини тощо).
- Надання в оренду (передача), на першому етапі, комп'ютерної та оргтехніки для організації роботи ЗПО.
- Забезпечення методичними матеріалами та наочністю, включаючи на електронних носіях.
- Проведення обміном досвідом для дітей і педагогів (виїзні форми) в різних областях.
- Проведення навчань з отримання грантової допомоги з залученням потенційних донорів для педагогів громад на всеукраїнському рівні, або в областях, де є відповідний досвід. Створення «Всеукраїнського бюро

поручителів» (умовна назва) для підтримки здобувачам грантової допомоги на деокупованих територіях.

- Поширення практики регіональних конкурсів та заходів (декількох областей із залученням областей, де відбулась деокупація).
- Проведення оглядів та ярмарок дитячих ініціатив та ідей з відтворення природних комплексів деокупованих територій.

В процесі підготовки та реалізації відповідного всеукраїнського проекту, слід передбачити і інші ініціативи та напрями допомоги, виходячи з реальної ситуації, динаміки процесів та пропозицій.

Щодо дій, спрямованих на реінтеграцію територій, які знаходились в окупації з 2014 року потрібна окрема програма, після виробки державної стратегії та юридичних складових. Попередньо слід провести всеукраїнське обговорення (слухання, конференції, дебати) з залученням науковців, правників та народних депутатів України.

Організація освітнього процесу в комунальному закладі «Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді» Херсонської обласної ради (далі КЗ «ЦЕНТУМ» ХОР) станом на 01.10.2023 р.

Кількість профільних закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

До війни, на території громад Херсонської області, працювало чотири позашкільних навчальних заклади еколого-натуралістичного спрямування області: КЗ «ЦЕНТУМ» ХОР (директор Вітренко Е.В.), Генічеська міська станція юних натуралістів (директор Скрипка С.В.), Станція юних натуралістів Каховської міської ради (директор Філоненко І.П.), Новотроїцька районна станції юних натуралістів (директор Боярська М.В.).

Наразі функціонує лише КЗ «ЦЕНТУМ» ХОР (т.в.о. директора Коротка Т.О.).

У 2023-2024 навчальному році Центр продовжує перебувати у стані простою. Освітній процес не розпочато з причини відсутності асигнувань на гурткову роботу у кошторисі закладу.

Діяльність інших ЗПО призупинена, так як перебувають на окупованій частині області. Приміщення цих закладів зайняті окупантами.

1. Матеріально-технічна база КЗ «ЦЕНТУМ» ХОР.

Будівля одноповерхова, 1931 року забудови. Площа всіх приміщень закладу – 288,9 кв.м, площа для занять – 238,6 кв.м.

Є кабінети зоології, екології, фітодизайну, музей хліба, конференційний зал, бібліотека.

Площа навчально-дослідної земельної ділянки – 0,34 га.

Теплиця площею 0,0072 га (320 вазонів, більш як 40 видів кімнатних рослин).

Живий куточок Центру налічує 9 видів тварин: папуги (2 особини), морські свинки (3 ос.), дегу (6 ос.), шиншила (1 ос.), кролики (2 шт.), піщанки (4 шт.), ящірки (2 ос.), червоновухі кубинські черепахи (5 ос.), криси сфінкси (2 ос.).

Технічні засоби: 5 комп'ютерів, 3 принтери, 11 мікроскопів, 1 магнітофон.

Бібліотека Центру нараховує близько 2000 примірників.

Потребує ремонту теплиця, шкільний автобус, музей хліба, що під час обстрілу отримали пошкодження покриття, вікон та дверей.

У 2023 році за необхідністю була проведена пересадка, перевалка кімнатних рослин (близько 200 вазонів), які наразі розташовані у приміщенні Центру.

У квіткових відділах земельних ділянок висаджено 59 куців піонів, 20 – ромашки садової. Оновлено колекцію лікарських рослин.

2. Педагогічний склад КЗ «ЦЕНТУМ» ХОР.

Працюють: Камишенко Л.М., методист, Коротка Т.О., заступник директора з навчально-виховної роботи.

Запроваджено простій: для 2-х керівників гуртків за основним місцем роботи Зуєвої Г.А., Хандусь А.В.

Призупинено трудові договори: з Вітренко Е.В., директором, Мудрак Т.О., завідувачем методичного відділу.

3. Організаційно-масова робота (онлайн).

Проведено:

- День вшанування пам'яті дітей, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України (доєднались 35 вихованців, батьків та друзів Центру);

- майстер-клас «Сонях пам'яті» (28 дітей);

- Всесвітній день прибирання (17 дітей).

На відділи освіти територіальних громад області розіслані листи про залучення дітей до заочних Всеукраїнських природоохоронних акцій та конкурсів.

4. Методична робота.

Взяли участь у 12 Всеукраїнських онлайн-заходах. А саме:

16.02.2023 р. – у науково-практичній конференції «Європейський вимір української освіти: виклики та перспективи», організованої громадською організацією «Спілка освітян України» спільно з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді МОН України (далі НЕНЦ) (Коротка Т.О.);

28.02.2023 р. - у проведенні тематичної інформаційної кампанії та онлайн-активностей до річниці від початку повномасштабного збройного вторгнення російської федерації на територію України (у Facebook представлено відеоролик, створений випускниками Центру «Херсон. Історія спротиву»).

07.03.2023 р. - у нараді з питань запобігання поширення негативних субкультур, зокрема, ПВК «Рьодан», організованої Департаментом дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти МОН (Коротка Т.О.);

17.03.2023 р. - у вебінарі «Креативні методи візуалізації навчального тексту (на прикладі медіа-освітніх коміксів)», організованого Центром освітніх ініціатив «Толока» (Камишенко Л.М.);

30.03.2023 р., 20.09.2023 р. - у нараді директорів позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного спрямування з питань збереження та підтримки мережі закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування в регіонах, моделювання майбутнього позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування: перспективи, ризику, виклики, організованого НЕНЦ (Коротка Т.О.);

06.04.2023 р. - у Методологічному семінарі Національної академії педагогічних наук України «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегія та завдання» (Коротка Т.О.);

20.04.2023 р. - у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Відтворимо ліси разом» за темою «Науковий пошук молоді у лісовідновленні та лісорозведенні в умовах військового стану, організованого НЕНЦ спільно з Навчально-науковим інститутом лісового та садово-паркового господарства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Коротка Т.О., Камишенко Л.М.);

26.04.2023 р. - у Всеукраїнському форумі «Освіта для збалансованого розвитку», організованого НЕНЦ спільно з Українським товариством охорони природи та Всеукраїнською екологічною лігою (Коротка Т.О., Камишенко Л.М.);

19.05.2023 р. - у Всеукраїнському позашкільному форумі «Позашкілля: безпечний освітній простір», організований Міністерством освіти і науки України, Всеукраїнською асоціацією педагогів-позашкільників «Фактор», Інститутом проблем виховання НАПН України, НЕНЦ (Коротка Т.О.);

22.08.2023 р. - у флеш-семінарі «Модель 4-к в освіті: впровадження кращих освітніх технологій» (Коротка Т.О., Камишенко Л.М.);

20.09.2023 р. - в авторській педагогічній майстерні «STEM – світ інноваційних можливостей: досвід закладів позашкільної освіти» (Коротка Т.О.).

Для публікацій у виданнях НЕНЦ написані 5 статей:

«Херсонським лісам бути!» (Коротка Т.О., Камишенко Л.М.), «Вчимося сортувати сміття» (Коротка Т.О.), «Екологічне виховання для відповідального ставлення з відходами» (Камишенко Л.М.), «Педагогіка співробітництва – один зі шляхів створення психологічно безпечного освітнього середовища» (Коротка Т.О.), «Як ми пережили 2022 рік» (Коротка Т.О.).

Взяли участь у створенні інформаційного банку науково-педагогічних ідей та «Добірки інтегрованого заняття природничого напрямку» з розробкою заняття для учнів молодшого шкільного віку та презентації.

За підсумками конкурсу Коротка Т.О. визнана співавтором добірки та автором розробки заняття «Подорож лісовою стежкою» (наказ НЕНЦ від 29.06.2023 р.).

У Facebook (адміністратор Камишенко Л.М.) виклали 37 статей. З метою просвітницької діяльності для учнів підготовлено:

- презентації «Птах року: мартин звичайний», «Жук-олень. Жук-носоріг» у рамках Всеукраїнських природоохоронних акцій;
- публікації у вигляді колажів, статей, вікторин, презентацій у рубриці «Екологічний календар» до Всесвітнього дня переробки, Всесвітнього дня лісів, Всесвітнього дня води, Міжнародного дня птахів, Міжнародного дня бродячих собак, Всесвітнього дня моркви, Всесвітнього дня міграції риб, Всесвітнього дня матері-Землі тощо;
- тиждень «Ода природі» (добірка фотоколажів із завданнями);
- відеоматеріали для здобувачів освіти молодшого і середнього віку «Дистанційної природничої школи літнього циклу «Цікава природа» за темами: «Записничок справ на літо», «Розповідь про жука сонечко», «Мелодії літа», «Цікавий світ моря», «Квіти для Маковійчика», «Цікаво про їжачка», «Світ комах. Коник стрибунець», «Зачарування польовими квітами», «Милування літнім дощиком», «Мандрівка привітного жабеняти (в двох частинах), «Зустріч з болотною черепахою», «Майстер-клас Сонях пам'яті», «Ти куди моє сонячне літо?» (авторські розробки Камишенко Л.М., Короткої Т.О.).

З метою залучення зацікавлених осіб до участі у конкурсах, вебінарах тощо презентовано інформаційні, методичні та аналітичні матеріали НЕНЦ, управління освіти і науки Херсонської обласної державної адміністрації.

Розміщено інформаційні матеріали до Міжнародних і Всеукраїнських днів, державних свят та пам'ятних дат.

Перспективи закладу залежать від безпекової ситуації та достатнього фінансування.

За сприятливих умов плануємо дбати про відновлення:

- зв'язків з громадами області, навчальними, громадськими, адміністративними організаціями;
- педагогічного складу колективу;
- гурткової роботи;
- матеріальної бази (ремонт пошкоджених будівель, транспортного засобу, поповнення мешканців живого куточка, рослин закритого ґрунту).

Інформація щодо стану та потреб ЗПО на деокупованих територіях Харківської області у 2023/2024 навчальному році

Частина дітей Харківщини евакуйована до різних областей України (близько 50 тисяч) та за межі України (понад 65 тисяч).

Через воєнні дії на Харківщині рішеннями районних військових адміністрацій у 24 закладах позашкільної освіти комунальної форми власності із 101 освітній процес у поточному навчальному році призупинено.

Внаслідок військової агресії РФ проти України на території Харківської області:

- зруйновано 4 заклади позашкільної освіти комунальної форми власності у територіальних громадах області (Печенізький БДЮТ, Дергачівський БДЮТ, Дворічанський клуб фізичної підготовки та Дворічанський ЦДЮТ);

- пошкоджені 29 закладів позашкільної освіти комунальної форми власності (із них: 12 закладів – у місті Харкові, 17 – у територіальних громадах області) та 1 заклад державної форми власності.

Станом на 01.01.2023 – 101 ЗПО;

Станом на 01.01.2022 – 110259 дітей у ЗПО;

Станом на 01.01.2023 – 55949 дітей у ЗПО.

З них 2 – Станції юних натуралістів.

Інформація щодо функціонування гуртків еколого-натуралістичного напрямку у закладах позашкільної освіти станом на 15.10.2023:

Працюють 38 гуртків у 9 громадах та закладі обласного підпорядкування КЗ «ХОПДЮТ»;

1416 вихованців взяли участь у 43 всеукраїнських заходах, де отримали 124 призових місця;

1493 вихованці взяли участь у 50 обласних заходах, де отримали 300 призових місць.

Діяльність ЗПО на деокупованих територіях у воєнний період:
17 ЗПО комунальної форми власності області перебували на тимчасово окупованих територіях;

із них: станом на 23.08.2023 функціонують 2 ЗПО, м. Балаклія, зокрема Балаклійська СЮН.

Основні проблеми ЗПО в умовах воєнного стану

Простій педагогів, суттєве погіршення кадрового забезпечення внаслідок виїзду педагогів за межі України;

недостатнє вдосконалення змісту і методики освітнього процесу у ЗПО на засадах української національної та громадянської ідентичності;

втрати освітньої інфраструктури, реорганізація ЗПО;

недостатній рівень фінансового і матеріально-технічного забезпечення ЗПО.

Потреби ЗПО на деокупованих територіях:

БАЛАКЛІЙСЬКА СТАНЦІЯ ЮНИХ НАТУРАЛІСТІВ

вул. Шевченко, 27, м. Балаклія, Харківська область, 64207,

тел.0660679744, e-mail bal.sun23@ukr.net

Т.в.о. директора Волкодав Олена Олександрівна

Кількість педагогічних працівників станом на:

01.01.2022 – 26 осіб;

15.09.2023 – 5 осіб.

Освітній процес відбувається в дистанційному форматі. Працюють 4 гуртки:

«Природа рідного краю» (на базі Яковенківської гімназії), «Основи фенології» – 2 гуртки, «Основи біології».

Потребує:

- розроблені раціони харчування для птахів (фазани, павичі, лебеді, декоративні качки, журавель степовий);
- лікування та профілактика зоопарку;
- рослини кімнатні та декоративні (кущі, троянди);
- тварини декоративні (фазани (самці та самки), папуги, амадинки, рисівки, павичі (самки), декоративні качки), акваріумні рибки та рослини;
- насіння рослин (овочів, квітів);
- горщики для квітів;
- методичні рекомендації щодо: якості освіти; дослідницької роботи в гуртках; дистанційного навчання в ЗПО; національно-патріотичного виховання в ЗПО; ведення ділової документації в ЗПО.

Зважаючи на вищезазначене, Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України рекомендує освітянам звернути увагу на окреслені в документі інформаційні меседжі та взяти участь у реалізації завдань широкомасштабної волонтерської кампанії «Щире серце натураліста», оголошеної НЕНЦ.

Кампанія направлена на підтримку процесів відновлення профільної еколого-біологічної позашкільної освіти на деокупованих територіях України, підтримку педагогічної спільноти та учнівської молоді.

З метою постійного інформування про перебіг подій у рамках кампанії на сайті НЕНЦ створена окрема інформаційна сторінка за посиланням https://nenc.gov.ua/?page_id=46899

З повагою

Директор

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ